

FRANSA'DA ARŞİVLER VE ARŞİVCİLİK

Hazırlayan :
Atilla ÇETİN

Başbakanlık Arşiv Genel
Müdürlüğünde Uzman - Şef

Bilindiği üzere, kütüphaneler, arşivler ve müzeler birbirine yakın olan ihtisas meslekleridir. Bu üç mesleği, bir üçgenin iç açları şeklinde görmek mümkündür. Arşivler, müzelere nazaran, kütüphanelere daha yakındırlar. Bu yakınlık bazı bakımlardan daha belirgin bir hal alır. Bu yakınlığın nedenlerini derinlemesine incelemek, ayrı bir yazı olacak kadar geniştir. Kısaca söylemek gerekirse; arşivlere ve kütüphanelere birbirine yakın ve yardımcı iki meslek gözüyle bakılabilir. Her şeyden önce, arşivler ve kütüphaneler, üzerine yazı yazılan (grafik) materyalleri ihtiva ederler. Günümüzde mevcut modern materyallerden, ikonografik belgeler, filmler, plaklar, sesli dokümanlar gibi malzemelere, hem kütüphanelerde, hem de arşivlerde raslanır. Çeşitli materyalleri, kültürel ve bilimsel amaçlara sunma yönünden, amaç ve görev birliğine sahiptirler. Fon birimleri arasında benzerlik vardır. Materyalleri tasnif etmek, kotlamak, gruplaştırmak, kataloga geçirmek, tanıtmak gibi işlemler, ayrı şekillerde zuhur etse bile, her iki meslekte de görev olarak mevcuttur. Sahip oldukları zenginlikleri tanıtmak ve yaymak en belli başlı görevlerindedir. Bir noktada, arşivciler ve kütüphaneciler aynı temel eğitimden geçebilirler.⁽¹⁾

Dolayısıyla, her iki meslek mensupları arasında, sıkı bir işbirliği ve çalışmanın, çok faydalar sağlayacağı inkâr edilemez. Bir tarafın tecrübelerinden ve uygulamalarından, diğer tarafın kendi özel olanak ve şartlarını dikkate alarak, yararlanması ve tatbik etmesi her zaman mümkündür. Hatta kütüphaneler ve arşivler arasından sıkı bir temas ve ortak bir politika güdülmesinden söz edilebilir.

(1) Arşiv - kütüphane ilişkileri hk. Bkz. ERSOY, Osman, «Kütüphane ve arşiv münasebetleri», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C. VI, S. 4, s. 28-32; İŞİKÖZLÜ Fazıl, 28-31 Mayıs 1962. Tarihinde Madrid'de Toplanan VII. Milletlerarası Arşiv Yuvarlak Masa Konferansı Raporu. Ankara, 1962 (Bu kongrede, arşiv, kütüphane müze ilişkileri görüşülmüştür).

Bir arşiv elemanı olarak, bu temel görüş ve düşüncelerin tesiri altında, kardeş meslektaş kütüphaneci dostların Bülten'inde seslenmekten duyduğum memnuniyeti belirtmek isterim. Türk arşivlerinin de, en kısa zamanda bir yayın organına kavuşmasını ve orada kütüphaneci meslektaşlarımızın tecrübe ve aşamalarını dile getirmelerini ve bunların arşivcilere yararlı olmasını görmek ve okumak en hâlisâne dileğimizdir.

Bu yazımızda, «Fransa'da Arşivler ve Arşivcilik» konusunu işleyeceğiz. Dünya arşivliğinde, tarihi ve önemli bir yeri olan Fransız arşivciliği öğrenen, birçok faydaları olacağına inanıyoruz. Konunun genişliği dolayısıyla, burada sadece çok önemli noktalar belirtilmiştir. Her madde genişlemesine incelenecek niteliktedir.

A — FRANSA'DA ARŞİVLERİN İDARİ ORGANİZASYONU VE ÖNEMLİ ARŞİVLER :

Fransa'da arşivlerin çoğunun yönetimi, tek ve büyük bir kuruluş olan, Fransa Arşivler Müdürlüğü'ne (Le Direction des Archives de France) bırakılmıştır. Bu müdürlüğe bağlı olan arşivlerin en önemlileri; Paris'teki Milli Arşiv (Archives Nationales), vilâyet, bucağ, hastahane ve noter arşivleridir. Diğer taraftan, bazı büyük arşivler mevcut olmakla beraber, bu Müdürlüğe doğrudan bağlı değildirler. Bunların en önemlileri arasında Dışişleri, Milli Savunma Bakanlıkları, Danıştay, Paralar ve Madalyalar İdaresi, Ticarî Müesseseler, Özel arşivler sayılabilir. Deniz-aşırı Fransa Arşivleri, Koloni Bakanlığının kaldırılması üzerine, Milli Arşive geçmiştir.

I — Fransa Arşivler Müdürlüğü :

Arşiv Müdürlüğü 1897 denberi mevcuttur. Milli Arşiv 1789 da kuruldu. Gelişimini 15. yüzyıldanberi sürdürmektedir. Fransa Arşivler Müdürlüğü Paris'te (60, Rue des Francs - Bourgeois, 3°) Archives Nationales içinde bulunmaktadır. 1958'e kadar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iken, sonra Kültür İşleri ile görevli Devlet Bakanlığına bağlanmıştır. Son zamanlarda, kütüphaneler gibi, Kültür Müsteşarlığı içinde yer alması uygun görülmüştür. Fransa Arşivler Müdürlüğü, bir taraftan arşivlerin merkez idaresini, diğer taraftan arşivlerin dış servislerini (Milli Arşiv, il, bucak vs. arşivleri) ihtiva eder.

Arşivlerin merkez yönetimi :

1 — Genel Müdür : Fransa Arşivler Genel Müdürü (Le Directeur Générale des Archives de France) idarenin başıdır. Hem Milli Arşivi ve hem de bütün Fransa arşivlerini yönetir. Bakanlar Kurulu kararı

ve cumhurbaşkanı onayı ile tayin edilir. Yüksek devlet memurudur. Müsteşarın otoritesi altında görevlerini yürütür. Arşiv servisleri ile ilgili bütün kanuni metinleri yukarıya teklif eder. Personelin tayin, terfi, azil, vb. gibi işlerini yürütür. Arşiv bütçesini hazırlar. Archives Nationales'de ve il arşivlerinde görevli bütün konservatörlere, görevlerinin ikmali için gerekli emir ve talimatı verir. Genel Müdürün iki yardımcısı vardır. Bunlardan biri, Arşivler Genel Müfettişi (inspecteur general des archives) (adjoint directeur) servisinde, diğeri özellikle idari görevlerle yükümlü olan yardımcılardır. (Sous-Directeur)

2 — Genel Müdürlük organları : Genel Müdür görevlerini ifa edebilmek için, idari merkez servisleri ve sekreterlik kurmuştur. 3 tane idari merkez servisi mevcuttur.

a — Personel bürosu : Sivil bir memur yönetir.

b — Mali idare ve kontrol bürosu : Mali işleri yürütür.

c — Genel ve dâvalı işler bürosu : Dışarıya açılan ve dâva konusu olan problemleri halleder.

Bu bürolarda idari uzmanlar, sekreterler, arşiv yardımcıları, stenodaktilolar çalışır.

Diğer taraftan, bir teknik servis mevcuttur. Bir arşiv konservatörü yönetir. Vilâyet arşivlerinin bütün teknik işlerini, bina, teçhizat, çalışma araçları, arşivciliğe ait teknik problemleri organize eder.

3 — Teftiş organları : Fransa Arşivleri Genel Teftiş Heyeti, 3 genel müfettişten meydana gelir. Bunlardan biri, fiili olarak, Genel Müdür Muavini hizmetlerini de yürütür. Genel müfettişler, sade bir kararname ile tayin edilirler. Teknik ve idari görevlerde yetki sahibidirler. Muntazaman il, bucak, hastahane, noter arşivlerini kontrol ederler. Ayrıca Arşiv Nasyonali de teftiş hakları vardır. Fransa Arşivler Müdürlüğünde toplanan komisyonların çoğuna asil üye olarak katılırlar. Sınav jürilerine üyedirler. Vilâyet arşiv müdürlerini tayin ve seçmede söz sahibidirler. Arşiv ilmi personelinin seçimi için fikirleri alınır. Arşiv dışındaki komisyonlarda ve törenlerde Genel Müdürü temsil ederler.

II — Arşiv Müdürlüğü Nezdinde Danışma Kurulları (Organismes consultatifs) :

Herbiri ayrı bir görevle yükümlü üç danışma kurulu vardır :

1 — Arşivler Yüksek Komisyonu : 1884 te teşkil edildi. Yılda bir defa toplanır. Arşiv ilmi heyetinden bazı üyeler, Arşiv Genel Müdürü, Genel Müfettişler, üniversite üyeleri, ilgili bakanlık yetkilileri katılır.

Bunlar çoğu arşivcilik ve kültür işleriyle ilgili şahsiyetlerdir. Arşivlerle ilgili bütün idari ve teknik konularda fikirler verir, kararlar alır.

2 — **Arşivler Teknik Komitesi** : 1946 da teşkil olundu. 10 daimi, 10 geçici üyeden teşekkül eder. Servislerin organizasyonu, işlemesi, personel sorunu vb. gibi konuları görüşür ve karara bağlar.

3 — **idari Yargı Komisyonları (Paritaire)** : Memurların, memuriyete giriş, yer değiştirme, görevinden ayrılma, cezaî müeyyideler gibi durumları için, Devlet Memurları Genel Statüsünün tatbikini Genel Müdür, idari komisyondan ister. Cezaî haller disiplin kuruluna havale edilir.

III — Fransa Arşivler Müdürlüğü'ne bağlı olan arşivler :

1 — Milli Arşiv (Archives Nationales) :

Fransa arşivlerinin ilk deposu olan Arşiv Nasyonalin başında, ikili görev yüklenmiş olan, Fransız Arşivleri Genel Müdürü bulunur. Arşiv Nasyonal Paris'te 3 üncü arrondissementta, Soubise ve Rohan saraylarında ve etrafındaki binalarda yerleşmiştir. Milli Arşiv, Pierrefonds Şatosunda bir ek depoya, Grand - Palais'de yer altında geçici bir depoya sahiptir. Aix-en-Provence'ta, 1966 yılında açılan ve Fransız koloni imparatorluğu arşivleri için, bir eski merkez deposu mevcuttur ki, «Deniz-aşırı seksiyonu» ile karıştırmamak gerekir. Arşiv Nasyonal, Fransa Arşivler Müdürlüğü bünyesinde büyük bir ilmi kuruluş teşkil eder. Arşiv Nasyonal, 1789 da, Milli Meclis döneminde kuruldu. İhtilâl, kendi belgelerinin korunması için, böyle bir kurumun teşkiline gerek gördü. Zamanla Milli Arşivi teşkil eden kanun ve kararnameler çıkarıldı.

Arşiv Nasyonal'deki şubeler ve servisler : Milli Arşivdeki zengin koleksiyonlar, sayısı 400 ü bulan salonlarda muhafaza edilmektedir. Şu önemli bölümlere ayrılır :

a — Sekreterlik	h — Tarihi araştırmalar, danışma ve okuma salonu servisi
b — Eski seksiyon	
c — Modern seksiyon	i — Staj ve uluslararası ilişkiler servisi
d — Çağdaş seksiyon	
e — Deniz-aşırı seksiyonu	j — Paris tarihi kaynakları servisi
f — 1 departman: Teknik, kültürel ve bilimsel faaliyetler bölümü	k — Milli Arşiv Kütüphanesi
	l — Aix-en-provence ek deposu
g — Fotoğraf servisi	m — Fontainebleu Bakanlıklararası arşiv sitesi

a — Milli Arşiv Sekreterliği (Le secrétariat des Archives Nationales) :

Başında bir başkonservatörün bulunduğu sekreterlik, depoların yönetimi, yenilerinin inşası, girişimler, koleksiyonların korunması, restorasyon ve cilt atölyelerinin idaresi ile yükümlüdür. Bütün depo ve gardiyan personeli ile, restorasyon ve cilt atölyeleri personelini içine alan dahili servis (Service intérieur) sekreterlik tarafından idare edilir.

b — Eski Seksiyon (La Section ancienne) ⁽²⁾

1789 dan önceki «Eski Rejim» denilen dönemin belgelerini ihtiva eder. 2 başkonservatör, 13 konservatör çalışır. Adı geçen fonların muhafazası, araştırma araçlarının redaksiyonu ile ilgili görevleri yapar. VII. yüzyıldan - 1789 yılına kadar olan 250.000 belgeyi ihtiva eder. 23 organik seriye ayrılır: (E,G,J ve JJ,K ve KK,L ve LL,M ve MM,O¹,P ve PP,Q¹,R,S,T, ve TT,T,V,X,Y,Z). Bu seksiyonun serileri tamamen kapalı değildir. Her sene satın alınanlar ve teslim edilenlerle çoğalmaktadır.

Eski rejim seksiyonuna, Sijillografi (Mühürler) servisi bağlıdır. Buna bağlı olan mühürlerin restorasyonu ve mulaj servisi mevcuttur. 20.000 orijinal mühür ve 81.000 mulaj mevcuttur. Seksiyonun tafsili, 1891 etat-sommaire'inde mevcuttur.

c — Modern seksiyon (La section moderne) : 1789 dan sonraki belgeleri ihtiva eder. Arşivlerin yaşayan kısmını teşkil eder. İhtilal dönemi belgelerinden ve 1790 danberi bakanlıklar ve idarelerden gelen 300.000 maddeden oluşur. 1 başkonservatör ve 11 konservatör çalışır. Bu seksiyonun çalışması esas olarak, tasnif işleri ve araştırma araçlarının redaksiyonundan ibarettir. 19 organik seriye ayrılır: (A,B,C, ve CC,D,F,BB,O²,O³O⁴,O⁵,Q²,W,Z³,AA,AM,AF,AJ,AK) Tafsili, 1931 Etat des Inventaires'inde mevcuttur.

d — Çağdaş seksiyon (La section contemporaine) : Bir alt seksiyon olarak 1947 de kuruldu. 1961 de seksiyon haline getirildi. İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgal dönemi ve Fransa kurtuluş mücadelesi dönemi fonlarını ihtiva eder. Bu seksiyona çeşitli bakanlıklardaki «arşiv misyonlar» bağlanmıştır. 1 başkonservatör yönetiminde, 11 konservatör çalışır. Halen, İçişleri, Milli Eğitim, Çalışma Bakanlıkları, Güzel Sanatlar ve Paris Akademisi ile ilgisi vardır.

(2) Ministère d'Etat/Affaires Culturelles, Archives Nationales, Guide du Lecteur, Paris. 1966 (Eski, modern, çağdaş, denizaşırı vb. seksiyonlarının tasnif planı mevcuttur); Manuel d'Archivistique, Paris, 1970, pp. 218-242.

e — **Deniz-aşırı seksiyonu** (La section Outre-mer) :

Seksiyon 1961 de kuruldu. Eski, Deniz-aşırı Fransa Bakanlığının belgeleri, nüfus kayıtları, kütüphane ve arşiv servislerinden oluşan bir seksiyondur. 1 başkonservatör ve 3 konservatör bulunur. Paris'te Rue Oudinot'da bulunuyordu. Adı geçen bakanlığın ortadan kalkması ile, belgeler Arşiv Nasyonal'e devredildi. Seksiyon dört ayrı bölüme ayrılır: Arşivler, kartotek, kütüphane ve nüfus sicilleri, Fas, Tunus, Çinhindi yarımadası ve Afrika kolonileri hakkındadır.

f — **Kültürel, bilimsel ve teknik faaliyetler departmanı** (Le département des activités culturelles, scientifiques et techniques) : 1 başkonservatör ve 16 konservatör çalışır. Şu bölümlerden oluşur :

- Özel arşivler (Les archives privées)
- Ekonomik ve sosyal arşivler (Les archives économiques et sociales)
- Merkez noterliği (Le minutier central)
- Basılı arşivler (Les archives imprimées)
- Fransa tarihi müzesi (Le Musée de l'histoire de France)
- Harita ve plânlar (Les cartes en plâns) :
- Toponomi merkezi (Le centre de toponymie)
- **Özel Arşivler** : AP serisini teşkil eder. Milli Arşive verilmiş veya emanete alınmış aile arşivlerinden oluşur. 318 fondur.

— **Ekonomik ve sosyal arşivler** : AQ (Müessese arşivleri) 131 fon, AS (Sendika arşivleri) 30 fon, AR (Basın arşivleri) 15 fondur.

— **Merkez noterliği** : 1928 de çıkarılan kanun uyarınca, noterlerin kayıt ve repertuarlarını Arşiv Nasyonal'e devretmelerinden meydana gelmiştir. Son 125 yıllık kayıtları alınmıştır. 80 milyondan fazla kayıt alınmıştır.

— **Basılı arşivler** : AD serisini teşkil eder. İdarî yayınlar, kanuni tevdiler bu bölümü oluşturur.

— **Fransız tarihi müzesi** : 1867 de kuruldu. VII. yüzyıldan 1815 e kadar uzanan belgeler sergilenmektedir. Daimî sergi salonlarından başka, geçici sergiler de düzenlenir. Buna ek, bir eğitim servisi (service éducatif) mevcuttur.

— **Harita ve plânlar** : Bu servis, Arşiv Nasyonal'in sahip olduğu harita ve plânları korumak, envanterlerini hazırlamak görevini

yürütür. Şimdiye kadar iki cildi yayınlanmış Genel Katalog yayım işini üstlenmiştir.

— **Toponomi merkezi** : 1961 denberi çalışan bu merkez bibliyografik fişler hazırlar. Fransız onomastiği ile ilgili çalışmaları geliştirir.

g — Fotografik servis (Le service photographiques) : Mayıs 1970 de seksiyon haline getirilen bu bölüm, bir başkonservatör tarafından yürütülür. Çoğunluğu 35 mm. lik 360 bin metre mikrofilm mevcuttur. Güvenlik, tamamlama ve değiştirme mikrofilmleri, iki nüsha olarak 716 bin metreyi geçer. Mikrofilmler için inşa edilen modern yapıda, «Le Dépôt central d'Espeyran» 12 milyon metrelik mikrofilm alacak kapasitededir.

h — Tarihi araştırmalar danışma ve okuma salonu servisi (Le service des renseignements des recherches historiques et de la salle du public) : Bu servisin başkonservatörü doğrudan doğruya Arşiv Genel Müdürüne bağlıdır. Yazılı ve sözlü araştırma isteklerini inceler. İstifadeye sunulan belgelerin kontrolünü yapar. Araştırmacılara yardımda bulunur. Okuma salonu ile ilgilenir. Üç aylık bülten hazırlar.

ı — Stajlar ve uluslararası ilişkiler servisi (Le service des stages et des relations internationales) : Bir başkonservatörün yönettiği bu servis, her yılın Ocak - Nisan aylarında, 3 aylık olarak düzenlenen, milli ve uluslararası arşiv teknik stajının programını hazırlar ve yürütür. Bu staja arşiv okulu öğrencileri ve yabancı arşivistler katılırlar. Staj programı, değişik arşivcilik konularında teorik konferanslardan ve pratik çalışmalardan meydana gelmektedir. Staj servisi başkonservatörü aynı zamanda doküman satınalma işlerini de yürütmüştür.

i — Paris tarihi kaynakları servisi : 1966 da açıldı.

j — Milli Arşiv Kütüphanesi : Çok zengin ve değerli koleksiyonları olan bir kütüphanedir.

Ayrıca Arşiv Nasyonal'e bağlı iki önemli depo mevcuttur. Bunlar :

k — Le Dépôt annexe d'Aix-en-Provence : 1 başkonservatör, 2 konservatör çalışır. 1966 da açıldı. Eski Fransız kolonilerinden ve Cezayir hükümetinden devralınan belgeleri korur. Aix Üniversitesi ile işbirliği yapar.

l — Le Cité interministérielle de Fontainebleau (Bakanlıklararası Arşiv Sitesi) :

1936 kararnamesi gereğince, 1970 yılında açıldı. Çeşitli bakanlıkların devredeceği belgeler için, bir ara depo veya arşiv - öncesi depodur. Ayırımdan sonra devamlı muhafaza edilecektir, Milli Arşive devredilecektir.

2 — İl arşivleri (Archives départementales) : Fransa'nın bütün il merkezleri (Belfort toprağı dahil) ve deniz-aşırı illeri (Réunion, Martinique, Guadeloupe, ve Guyane) vilâyet arşiv servislerini ihtiva ederler. Yeni teşkil olunan illerle (Seine ve Seine-et-Oise illerinin bölünmeleri sonucu), il arşivlerinin adedi 97 yi bulmuştur. Her il arşiv servisinin başında, müdür görevlerini de yüklenmiş bir başkonservatör bulunur. Bazen bu müdürün birkaç konservatör yardımcısı vardır. Bu personel, Ecole Nationale des Chartes'tan (Milli Arşiv Okulu) mezun paleograf - arşivistler arasından seçilir. Her vilâyet arşiv müdürü, doğrudan Fransa Arşivler Genel Müdürüne ve vilâyet valisine bağlıdır. Ayrıca, dokümantalist - arşivistler, arşiv yardımcıları, komiler, fotoğraf operatörleri gibi personel mevcuttur. Bunların adedi, il arşivinin önem derecesine veya büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Personelin bir kısmı maaşını Kültür Bakanlığından, bir kısmı İçişleri Bakanlığından, bir kısmı da il bütçesinden almaktadır.

İl arşivlerinde belgelerin 1789 a kadar olanları bir bölüm, bundan sonrakiler ayrı bir bölüm olarak tasnif edilirler. Bütün il arşivleri için ortak bir tasnif sistemi kabul edilmiştir. İllerde bütün resmî kuruluşların ve noter servislerinin kayıtları, usulüne uygun olarak, arşive devredilir. Ayrıca her il arşivinde, dokümantasyon merkezi, eğitim servisi, mikrofilm, cilt ve restorasyon atölyelerinin küçük birer örneği bulunur. Bazı illerde mevcuttur. Bazılarında biri veya birkaçı mevcuttur.

3 — Bucak ve hastahane arşivleri (Les archives communales et hospitalières) :

Fransa'da 36.000 civarında bulunan her bucakta, bir arşiv deposu mevcuttur. Nahiyenin bütün belgelerini muhafaza eder. Bucak belediye başkanı, kişisel olarak bu arşivden sorumludur. Bütün bucak arşiv depoları, vilâyet arşiv servisi müdürlerinin daimi kontrolü altındadır. Bucak arşivlerinin önemi çok değişiktir. Esas olarak her yerde üç kategori bulunur: Nüfus sicilleri, belediye meclisi kararları ve kadastro belgeleri. Bunlara bucağın idarî belgeleri de eklenebilir. Bazı bölgelerde, hususiyle kuzey ve güney doğu bucaklarında, «Eski rejim» e ait belgeler çok önemlidir. Arşiv deposu, genellikle bir veya birkaç salondur.

Fransa'nın her hastahane kurumu, kendi özel arşivini muhafaza eder. Pek çok zengin belgeleri mevcuttur. Hastahanenin directeur - economie'u idare eder. Paris hastahaneleri özel bir rejime tabidirler. Belli bir merkezden yönetilirler. Bucak arşivleri gibi, hastahane arşivleri de, il arşiv servis müdürleri tarafından kontrol edilirler. Hastahane arşivlerinin muhafazası nadiren gerçek bir arşiviste bırakılmıştır.

IV — Fransa Arşivler Müdürlüğü'ne bağlı olmayan müstakil merkezi arşiv servisleri :

Bazı bakanlıklar ve birkaç büyük devlet kuruluşu, uzun zaman- danberi bir arşiv servisine sahip olmalarına rağmen, 21 Temmuz 1936 tarihli kararnamenin 3. maddesi gereğince, belgelerinin Arşiv Nasyonal'e devretmek mecburiyetinden muaf tutulmuşlardır. Aynı depolar tesis etmektedirler. Bu arşiv servisleri ayrı bir personele sahiptirler. Fakat ilmi personel bakımından formasyon birliği mevcuttur. Gerçekten buradaki personel, diğer arşivlerdeki gibi, Milli Arşiv Okulundan mezun, paleograf - arşivistlerdir. Bunlara da Milli Arşiv- dekilerin statüsü uygulanır. Bunların başlıcaları şunlardır :

1 — Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Les Archives Ministère des Affaires Etrangères)⁽³⁾

Diplomatik Arşivi, Dışişleri Bakanlığının bir servisini teşkil eder. «Quai d'Orsay» da bulunur. Arşivi bir orta elçi idare eder. 1945 de bir kararname ile yeniden organize edildi. Asıl arşiv (Kütüphane ve Coğrafya» bölümüne bağlıdır. 1958 kararnamesi gereğince, Dışişleri Bakanlığı konservatör personeli, Fransa arşivlerini taklid eden özel bir tüzük ile yönetilmektedir. 1 başkonservatör, 15 konservatör çalışmaktadır. Bunlar, Milli Arşiv Okulu mezunları arasından seçilirler. Belgeler üç kat üzerine bir depoda bulunur. Raf uzunluğu 12-13 km. dir. Nantes'da 5 km. lik bir ek depo vardır. Bu arşiv tarihi çalışmalara açıktır. Fonlar, konulara ve dış ülke adlarına göre tasnif edilmiştir. Müsaade ile araştırma yapılır.

2 — Kara Kuvvetleri Arşivleri⁽⁴⁾ :

Kara kuvvetleri arşivleri, tarihi arşivler, idari arşivler ve teknik arşivler olmak üzere üçe ayrılırlar. Tarihi arşivler, ordunun gö-

(3) Dışişleri Bakanlığı hk. Bkz. A. BASCHET Histoire du dépôt des Archives des Affaires étrangères, Paris, 1875, 590 pp.; Ayrıca SOYSAL, İsmail, «Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri...», Belleter, (1951), XV/60, s. 709-712.

(4) Guide des Archives des Armées, Imprimerie Nationales, Paris, 1968 (Bütün ordu arşivlerinin tasnif planı mevcuttur).

revi, eğitimi, organizasyonu ile ilgili belgeleri ihtiva ederler. İdari arşivler, orduda hangi ünvanla olursa olsun personel ile ilgili işleri tutarlar. Teknik arşivler ise, her ordu veya servisle ilgili vasıta veya usulleri içerirler. İstihkâm, piyade, sıhhiye, adliye, levazım gibi sınıflar için ayrı teknik arşiv depoları mevcuttur. Vincennes Şatosuna yerleşmiş olan Ordu Tarihi Arşiv Servisi, eskilik ve genişlik bakımından, en önemlisini teşkil eder. Bu arşiv daha Richelieu zamanından kurulmağa başladı. Birçok seksiyonu mevcuttur. Milli Arşiv Okulu mezunları görev almıştır. XVI. yüzyıldan günümüze kadar zengin koleksiyonları mevcuttur. Raf uzunluğu 45 km. yi bulur.

3 — Deniz Kuvvetleri Arşivleri :

Deniz Kuvvetlerinin çeşitli servislerinden gelen belgelerden oluşur. XVIII. yüzyıldanberi Paris'te muhafaza olunmaktadır. 1962 kararname ile gelişti. Yüksek rütbeli bir subayın yönetimindedir. İki seksiyonu mevcuttur: Tarihi seksiyon ile arşiv ve kütüphane servisi. Tarihi seksiyonda, deniz kuvvetlerinin katıldığı operasyonların belgeleri bulunur. Arşiv ve kütüphane servisinde ise, şu görevler yapılır: Paris'teki merkezi arşivlerin tanımı, tasnifi ve korunması; Cherbourg, Brest, Lorient, Toulon gibi kentlerdeki bölgesel deniz kuvvetleri arşivlerinin teftiş ve idaresi; deniz kuvvetleri kütüphanelerinin yönetimi. Paris'teki ve bölgelerdeki servisleri paleograf-arşivistler yönetir.

4 — Hava Kuvvetleri Arşivleri :

Hava Kuvvetlerinin, «Tarihi ve Coğrafi Araştırmalar Servisi» bünyesinde 1934 de, Hava Kuvvetleri Arşiv Departmanı kuruldu. 1914 - 1918 arasındaki belgelerin zarara uğraması tehlikesi karşısında girişim yapıldı. Servis 1936 da kuruldu. Hava Kuvvetleri tarihi seksiyonu; bir arşiv servisi, (tasnif, ayıklama, envanterler, arşivcilik görevleri yapan), kütüphane ve dokümantasyon salonu, redaksiyon servisi, mikrofilm laboratuvarı, fotografik röprodüksiyon atölyesi gibi bölümlerden oluşur. 1939 - 45 savaşının belgeleri en zengin fonlardır. Çinhindi çıkarması, Cezayir arşiv bölümü önemlidir.

5 — Danıştay Arşivi (Les Archives du Conseil d'Etat) :

Danıştay Arşivi, kütüphane servisi ile birlikte bulunur. Bir kütüphaneci yönetiminde, Genel Sekreterlik idare eder. Arşiv fonları 1870 e kadar çıkar. Arşivin tasnifi sadece nümeriktir.

6 — Paralar ve Madalyalar İdaresi Arşivleri :

Merkezi bir arşivi yoktur. Her servisin ayrı arşivi mevcuttur. En önemli idari servistir. 160 fasıl altında 3 önemli gruba ayrılır : a — Para işleri (60 fasıl), b — Personel işleri (80 başlık), c — Diğer işler (20 fasıl).

7 -- Diğer Arşivler : Yukarıda sayılanlardan başka, diğer bakanlıkların kendi bünyelerinde kurdukları arşiv servisleri, dini arşivler (Kilise, manastır vb.), Özel müessese arşivleri sayılabilir.

B — ARŞİV PERSONELİ VE ARŞİVCİLERİN YETİŞTİRİLMELERİ :

I — Arşiv personeli : Arşiv personeli birkaç grup altında toplanmıştır :

1 — İlmî personel (personel scientifique) : Önceden ilmî personel iki statüye göre değerlendiriliyordu. 1 Ocak 1957 denberi, Millî Arşiv ve Bölge Arşivler Personeli tek bir statüye göre birleştirildi. İlmî personelin bütün üyeleri, tahsillerini Millî Arşiv Okulu'nda yapan ve okuldan çıkışta arşiv teknik stajını başarı ile bitiren paleograf-arşivistlerden, belli hizmet süresini dolduranlardan oluşur. Stajyer konservatör olarak tayin edilen okul mezunlarının, 1 yıllık geçici stajyerlikten sonra asaletleri tasdik edilir. Millî Arşivde veya il arşivlerinde çalışırlar. Bu son halde, şayet arşiv servisinin başında bulunuyorlarsa, arşiv servisi müdürü ünvanını alırlar. İlmî Personel iki ana gruba ayrılır :

a — Arşiv genel teftiş heyeti (Corps d'inspection général des Archives) :

Arşiv Genel Müfettişleri, Bakanın teklifi üzerine kararname ile, 3 tane olarak, başkonservatörler veya 1. sınıf konservatörler arasından seçilirler.

b — Arşiv konservatörler heyeti (Corps de conservateurs d'Archives) :

Üç sınıfa ayrılırlar :

— İkinci sınıf konservatörler (6 kademe üzerine)

— Birinci sınıf konservatörler (5 kademe üzerine)

(5) Fransız Arşivistler Derneği'nin yayın organı olan «La Gazette des Archives» in her yılın ilk sayısında kara, deniz ve hava kuvvetleri arşivlerinin bir yıllık faaliyetleri için kronik yayınlanmaktadır.

— Başkonservatörler

Her sınıfın maaş göstergeleri ayrı olarak tesbit edilir. Maaşlarda ilerleme 2 veya 3 yılda bir yapılır. Eskilik esas alınır. 1. ve 2. sınıf konservatörler arasındaki dar boğazı kaldırmak için çalışmalar yapılmaktadır. «Commission Hourticq» arşiv, müze, kütüphane konservatörlerini tevhit etmek için çalışmaktadır.

2 — Teknik personel (Personnel technique)⁽⁶⁾ :

Bu personel, konservatörlerin otoritesi altında, belgelerin tasnifi, kodlanması ve tertibi ile görevlidirler. Üç farklı sınıfa ayrılırlar :

a — Dokümantalist - arşivistler : Teknik personelin yüksek sınıfını teşkil ederler. İlmî personel gibi A kategorisine tâbidirler. Lisans veya devlet dokümantalist diplomasına sahip olanlar arasından sınavla seçilirler. Ayrıca belli hizmeti olan arşiv yardımcılar arasından da seçilirler. Dokümantalist - arşivistler, arşiv servis müdürünün otoritesi altında, arşiv işlemleri ve tasnifle görevlidirler. Dokümantalist - arşivistler, önemli modern fonları olanlar depolarında (Marsilya, Lyon, Toulouse) veya dokümantasyon merkezlerinde (Nice, Nancy, Albi) ve öncelikle üniversite bulunan kentlerdeki arşivlerde çok önemlidirler.

b — Yardımcı arşivistler ve arşiv yardımcılar (Sous archivistes ve adjoints - d'archives) :

Yardımcı arşivistler ve arşiv - yardımcılar, en az orta öğrenim bitirme belgesi (bakalorya) veya buna denk bir öğrenim belgesi olanlar arasında sınavla seçilirler. Ayrıca 3 yıl hizmeti olan arşiv komileri arasından tayin olunurlar. B kategorisine tâbidirler. Dokümantalistleri ve yardımcı - arşivistleri bir genel statü içinde toplamak için girişimler vardır. B kategorisine bağlıdırlar.

c — Arşiv komileri (Commis d'Archives) :

Bunlar, devletin bütün dış servis komilerinin müşterek statüsünden istifade ederler. Birinci devre öğrenim brevet'leri, ya da buna denk bir öğrenim belgeleri olanlar arasından sınavla seçilirler. C kategorisine bağlıdırlar.

(6) Bizde «teknik personel» deyimini ile, restoratörler mücellitler ve mikrofilmçiler ifade edilmektedir. Halbuki bunlar Fransa'da işçi sınıfına tâbidirler. Fransa'da teknik personel, arşivcilik mesleğinin bütün teknik işlemlerini (tasnif, tasfiye, döküm, ayırma, fişlerin ve kodlama repertuvarlarının redaksiyonu gibi yürütenleri kapsar. Bu durum kütüphanelerde de aynıdır.

3 — İdari personel (Personnel administratif) : Dahili servis şefleri, steno - daktilolar, büro memurları gibi, devletin benzer elemanları ile aynı statüye bağlıdır.

4 — İşçi personeli (Personnel ouvrier) : Kendi aralarında şöyle gruplandırılır.

a — Uzman restoratörler (Restaurateurs spécialistes) : Atölye şef ve yardımcısı,

b — Birinci sınıf işçiler (Ouvriers de 1er catégorie) : Uzman ciltçiler, dökümcüler, müzehhipler, sanatkâr el işçileri,

c — İkinci sınıf işçiler (Ouvriers de 2ème catégorie) : Ustabaşılar ve ekip şefleri,

d — Üçüncü sınıf işçiler (Ouvriers de 3ème catégorie) : Isıtma, badana ve kalorifer işçileri.

İşçiler, genel olarak, mesleklerinde yetenek belgesi olanları (Certificat d'aptitude) arasından, mesleki sınav sonucu tayin edilirler. C ve D kategorisine tabidirler.

5 — Hizmet ve bekçilik personeli (Personnel de service et de surveillance) :

— Bir taraftan, otomobil sürücüsü, telefoncu, depocu gibi mesleki imtihan sonucu tayin olunanlar,

— Diğer taraftan, malzeme muhafızı, depo şefi, gardiyan gibi seçimle veya doğrudan doğruya tayin olunanlar.

6 — Mukaveleli personel (Personnel contractuel) : Mukavele ile 1 yıl için tutulan ve çalıştırılan personeldir. Pek az sayıda kullanılmaktadır. Maliye Bakanlığı, daimi olmanın memur kariyerinin yaratılmasına ve geliştirilmesine tarafgir değildir.

7 — İhtiyaç halinde çalıştırılan yardımcılar, yevmiyeli personel (Collaborateurs occasionnels, personnel vacataire) :

Arşivler Müdürlüğü, ihtiyaç duyulduğu anda çalıştırılan elemanlar da kullanılmaktadır. Bilhassa il arşivleri ve hukuki arşivlerin ayırma ve tasnif işlerinde.

8 — Diğer personel : Arşiv servislerinde çalışan başka kategoriden elemanlar da mevcuttur :

a) Valilik personeli : İl arşiv depolarında belli sayıda birtakım eleman çalışmaktadır. Bunlar valilerin yükümlülüğü altındadır. Maaşlarını il bütçelerinden alırlar. Yardımcı hizmet personelidir.

b) Eğitim servisleri personeli : Milli Eğitim Bakanlığı, arşivlerdeki eğitim servislerinde çalışmak üzere bazı elemanlarını arşivlerde görevlendirmektedir. 65 il arşivinde, haftada 2 saatten 3 saate kadar, Milli Arşivde tam gün çalışan bu tür personel vardır.

c) Bucak arşivleri personeli : Bucagın bütün diğer personeli gibi, genel statüye bağlıdır. Arşivistler, arşiv yardımcıları çalışır.

II — Milli Arşiv Okulu ve Arşiv Teknik Stajı (Ecole Nationale des Chartes - Stage Technique des Archives) :

Fransa Arşivler Müdürlüğüne bağlı arşivlerde (Milli Arşiv ve il arşivleri) önemli bakanlık arşivlerinde çalışan ilmi personelin, Milli Arşiv Okulu çıkışı olmaları ve paleograf - arşivist diplomasına sahip bulunmaları mecbûridir. Milli Arşiv Okuluna giriş sınavladır. Öğrenciler, memur - öğrenci statüsündedirler. Devletten burs alırlar. En az iki senelik hazırlık döneminden sonra, okul süresi 3 yıldır. Sonunda bir tez hazırlanır ve müdafaa edilir.

Milli Arşiv Okulunun namı Fransa'da olduğu kadar, yabancı ülkelerde de tanınmıştır. Genellikle tarih ve arşivcilik disiplini verilir. Okuldan çıkışta öğrencilerin çoğu, arşivcilik kariyerini seçerler. Ayrıca kütüphanelere, CNRS'e (Bilimsel Araştırmalar Milli Merkezi) ve buna bağlı enstitülere gidenler vardır. Okul programında; tarih, hukuk, iktisat, paleografya, diplomatika, yabancı dil, müesseseler tarihi, bulunur.⁽⁷⁾

Arşivist olmak isteyenler, Fransa Arşivler Müdürlüğüne organize edilen, 3 aylık bir stajı takip etmek zorundadırlar. İlk olarak 1949 da organize edilen bu stajdan, diğer ülkelerin arşivistlerinin de yararlanması düşünüldü ve uluslararası bir nitelik verildi. Böylece 1951 yılındanberi, her yılın ilk üç ayında, Arşiv Nasyonelde düzenlenen «Uluslararası Arşiv Teknik Stajı» meydana geldi.

Staj iki kısımdan oluşur : Bir taraftan, arşivcilik üzerine teorik konferanslar, diğer taraftan, Milli Arşivde ve il arşivlerinde pratik

(7) Notice sur L'école des Chartes, 1965, 40 pp. Ecole Nationale des Chartes, Ankara 1974 (Millî Eğitim Bakanlığınca hizmetçi çalışmaları için çevirilmıştır); MAROT, Prof. Pierre, Fransa'da Arşivcilerin Yetiştirilmesi, Ankara, 1974 (Fransızcadan çeviri; KECSKEMET), Charles, La Formation Professionnelle des Archivistes, Bruxelles, 1967 (Türkçe çevirisi: Arşivcilerin Meslekçi Yetiştirilmeleri, Ankara, 1974, Millî Eğitim Bakanlığınca çevirilmıştır); Le livre du Centenaire, Paris, 1921 (Millî Arşiv Okulu'nun yüzüncü yıl kitabı).

çalışmalar. Bu staj dönemi bir bakıma arşivistler için, dördüncü öğrenim yılı olmaktadır. Yabancı arşivistler ise, 3 aylık stajdan sonra, il arşivlerinde birkaç günlük bir tetkik seyahatine çıkarlar.

III — Fransız Arşivistler Derneği : (Association des Archivistes Française)

Fransız Arşivistler Derneğinin kuruluşu 1929 a kadar çıkmaktadır. 1969 a kadar adı «Fransız Arşivistleri Mesleki Dostluk Derneği» idi. Fransız Arşivistler Derneği, bu mesleği icra eden, devlet, il, bucağ, hastahane, ticaret odaları ve diğer teşekküllerdeki bütün kişileri toplar. Üç ayda bir yayınlanan, «La Gazette des Archives» adlı bir yayın organı vardır. Fransız Arşivistler Millî Kongresinin toplanmasında rolü vardır.

C — KANUNİ MEVZUAT : ÖNEMLİ ARŞİV KANUN VE KARARNAMELERİ :

Fransız ihtilâli, birçok devlet kurumlarında olduğu gibi, arşivler konusunda da yeni bir düzen getirdi. İhtilâl, kurduğu yeni müesseseler yanında arşivi de düzenledi. Millî Arşiv ve il arşivleri kuruldu. İlginçtir ki, bütün 19 uncu yüzyıl boyunca bu arşivler birbirinden ayrı kaldılar. Millî Arşiv, Millî Eğitim Bakanlığına, il arşivleri ise, İçişleri Bakanlığına bağlı kaldılar. Bununla beraber, görev bakımından aynı işi yapıyorlardı: Eski rejimin kâğıtlarını muhafaza ve tasnif etmek, kataloga geçirmek, ayrıca yeni Fransız idaresinin belgelerini teslim almak. Bu iki cins dokümantasyonun bütününü, Fransız tarihinin geçmişini ve bugününü teşkil ediyordu.

Millî ve il arşivlerinde çalışan arşivistlerin hepsi, Millî Arşiv Okulundan çıkışlı idiler. Ve mütecanis ilmi bir disiplin ve metot uyguluyorlardı. Böyle bir durum bütün bu servislerin tek bir idare altında toplanmasını intac etti. İl Arşivleri 1884 te Millî Eğitim Bakanlığına geçtiler. 1897 de Millî Arşivin ve il arşivlerinin yönetimi ile görevli, Arşivler Müdürlüğü kuruldu. Bu, merkezileşme hususunda ilk aşama oldu. 1897 - 1957 arasında Arşiv Müdürlüğü Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kaldı.

Arşivler hususunda çıkarılan kanun ve kararnameler birkaç grupta ele alınabilir⁽⁸⁾ :

(8) Ministère de l'Éducation Nationale, Direction des Archives, Décret du 21 Juillet 1936, Melun, 1936; Fascicules de Documentation Administratif, Les Archives, Paris, 1952; Lois, décret, arrêtés, règlements et instructions concernant le service des archives départementales, Melun, 1931.

1 — Personel ile ilgili metinler :

1889 da Arşiv Müdürlüğünün bütün otoritesi, sadece Milli Arşivdeki personel üzerine idi. Bu tarihten itibaren, bütün arşivlerde çalışan personel üzerine bu otoriteyi yaymak amaç olmuştur.

1 — 11 Mayıs 1921 kanunu : İl arşivistleri ve yardımcıları millileşti. Bundan sonra bu personel, valinin görüşü ve Arşiv Müdürünün teklifi üzerine Milli Eğitim Bakanınca tayin edildiler.

2 — 27 Mayıs 1946 kararnamesi : İl arşivleri teknik personelinin statüsünü tesbit etti. Personel özel bir sınav sonucu tayin edilecekti.

3 — 13 Ekim 1957 kararnamesi : Arşiv Nasyonal ve vilâyet arşivlerinin, şimdiye kadar birbirinden farklı statüde olan ilmi personeli tek bir statüde toplandı.

4 — 11 Ocak 1960 kararnamesi : Dokümantalist - arşivistlerin statüsünü tesbit eder.

5 — 29 Mayıs 1969 kararnamesi : İlmi personelin statüsünde yeni değişiklikler gerekmektedir.

II — Arşiv binaları ve teçizatı ile ilgili metinler :

20 Haziran 1950 tarihli Bakanlıklararası Karar ve Bayındırlık İşleri konusunda tahsisat rejimi ve kredilerle ilgili 21 Mayıs 1939 tarihli kararnamenin arşivlere teşmili, Fransa Arşivler Müdürlüğüne % 15 den % 30 a kadar, inşa ve teçiz masraflarına katılmak hakkını vermektedir. Ayrıca Kalkınma Plânlarında da yer almaktadır.

III — Arşivlerle ilgili metinler :

7 Messidor sene 2 tarihli kanundanberi, Milli Arşiv, Fransız devletin belgelerinin merkezi deposu oldu. Konsüllük ve Birinci İmparatorluk dönemlerinin, belgeleri arşivlere teslim etme hususundaki, bir kanun metni tesbit etmek niyeti hep askıda kaldı. 19. yüzyılın ikinci yarısında bazı kanun ve kararnameler çıktı.

1 — 22 Aralık 1885 kararnamesi : Kamunun yararına olan belgelerin arşive teslim edilmesini ve korunmasını bir nizama bağladı.

2 — 14 Mayıs 1887 kararnamesi : Faydasız olan kâğıtların imhasından önce vize mecburiyeti prensibini getirdi.

3 — 21 Ocak 1898 kararnamesi : Arşivlere teslim etme hususunda hükümler getirdi.

4 — 21 Temmuz 1936 tarihli kararname : Bütün Bakanlar tarafından tasdik olunmuş ve Danıştay'ın görüşü ile tekid edilmiş olan bu kararname, daha önce çıkan bütün kanunî metinlerin yerine geçmiştir. Bugün için arşivlerin idaresinde en önemli kanunî metindir. Kararname, idarelerin belgelerini periyodik olarak, arşive teslim etme mecbûriyeti koymaktadır. Ayrıca, imha etmeden önce, vize mecbûriyeti, müdürlük memurları tarafından devlet idarelerinde periyodik nezaret prensibi, idarelerde kaybolmakta olan belgelerin geleceğini temin, bölge arşivlerinin bunlara gerekli yer temini hususlarını getirmiştir.

1936 kararnamesi bugün için yeterli olmadığından, yeni bir kanun hazırlıkları geliştirilmektedir. Merkezi Organizasyon ve Metot servisi içinde «Arşiv Grubu» 1936 Kararnamesi yerine geçecek ve günün şartlarına uyarak bir yeni kanun projesi üzerinde çalışmaktadır.

IV — Yarı - Kamu arşivleri ile ilgili metinler :

1 — 14 Mart 1928 tarihli kanun : 125 yıldan eski noter belgelerinin ve müsveddelerinin Milli Arşive ve il arşivlerine devri ve korunması mecburiyeti koydu.

2 — 29 Kasım 1949 tarihli Danıştay kararı : Millileştirilmiş şirketlerin kamu evrakının korunması hakkındadır.

3 — 17 Haziran 1938 tarih likanun hükmünde kararname : Aile arşivleri ve ekonomik arşivlerin belgeleri hakkındadır.

Bucak arşivleri için 29 Nisan 1924 kanunu ve 31 Aralık 1926 kararnamesi yenilik getirmiştir.

Her bakanlığın ve kuruluşun arşiv işleri, personel statüsü, muhafaza hususunda, kanunname, nizam, sirküler gibi birtakım hukukî dayanak metinleri bulunur.

Bu temel kanun metinleri dışında, Fransa Arşivler Müdürlüğü kuruluşundan günümüze kadar, sirküler, emir, talimat vb. yoluyla metinler çıkarmıştır.

Faydalanılan bazı kaynaklar :

Metinde gösterilenlerden başka;

1 — ERSOY, Prof. Dr. Osman, «Fransız Kütüphaneciliğine Bir Bakış», Türk Kütüphaneler Derneği Bülteni, 1976, XXV/1 s. 139-150,

2 — FAVIER, Jean. Les Archives, PUF (Collection Que sais - je), Paris